

NONDUM BEATI

Ivica RAGUŽ, *Sretni u nadi. Teološka razmatranja o sreći*. Zagreb: HILP, 2013., 311 str.

Poimanje sreće oduvijek je bilo kompleksno pitanje, ono je nezaobilazno u svim kulturama i religijama i u svim društvenim slojevima. Čini se kako je u postmodernom društvu takvo poimanje i promišljanje još složenije. Tu našu tezu potvrđuje kultura življenja u postmodernističkoj klimi, čiji stručnjaci i samozvani stručnjaci nude nebrojeno mnogo rješenja kako biti sretan. Tako svako malo nailazimo na parcijalna poimanja sreće koja nemaju nikakve bitne povezanosti sa srećom kao nečim kreposnim, nego se pojam sreće radije predstavlja kroz hedonizam, „uživalaštvo“ u prolaznim stvarnostima ljudskoga života, koje u konačnici ne ostavljaju niti traga od sreće. U našim medijima naići ćemo na mnoštvo savjeta kako biti sretan, od toga što je potrebno za sreću, preko savjeta zašto smo nesretni i zašto nam loše ide u životu do – gotovo bih cinično rekao – priručnika o tome „kako biti sretan u sedam koraka“.

Naspram izopačenom poimanju sreće, koje je zoran izraz nemogućnosti i neuspješnosti traganja za istinskom srećom, koja pak ima svoj temelj u „temelju iza kojeg drugog temelja

nema“, konačno s velikom radošću možemo reći kako na našem jeziku imamo sjajnu i potrebnu knjigu koja teološki promišlja pojam sreće kao kreposti, a ne sreće kao trenutnog zadovoljstva koje svoje uporište nalazi u komercijalizaciji životnih navika i života kao takva. Slijedom toga ljudi žele pošto-poto biti sretni zaboravljajući da bezglavi lov za srećom često može biti put prema nesreći. Ova knjiga želi biti poticaj na traganje i na žudnju za srećom koja nas oslobađa od svih varljivih i prolaznih „srećâ“.

Autor knjige *Sretni u nadi. Teološka razmatranja o sreći*, Ivica Raguž profesor je dogmatske teologije na KBF-u u Đakovu. Uz druge službe koje obavlja vrijedi spomenuti njegov angažman kao glavnog i odgovornog urednika teološkog časopisa *Diacovensia* te Međunarodnog katoličkog časopisa *Communio* hrvatske redakcije, član znanstvenog vijeća časopisa *Vrhbosnensia*, duhovnik je Udruge katoličkih intelektualca te dušobrižnik u zajednici sv. Izidora Ratara u Širokom Polju.

Povod nastanku ove knjige bilo je prijateljsko pitanje te dijaloga o sreći koji je uslijedio između autora i njegova prijatelja. Čini se kako su i teologija i filozofija posljednjih desetljeća, pa i stoljeća, ostavile po strani svoja promišljanja o sreći, a slično se događa i u dušobrižničkoj praksi. Zapostavljanje pojma sreće dovelo je do

određenog antropološkog deficita, kako tvrdi autor u uvodu ovoj knjizi, jer se sreća ne odnosi samo na, kako bi neki željeli sugerirati, čovjekovu tjelesnu razinu, nego se odnosi na cijelog čovjeka kao takva, u svim njegovim dimenzijama.

Teološkim promišljanjima o sreći autor pristupa na povijesno-sustavan način. Knjiga je podijeljena u pet poglavlja koja donose poimanje sreće kod filozofa, počevši od Platona, pa sve do suvremenih filozofskih promišljanja o sreći. Drugi dio knjige posvećen je Augustinovu i Tominu poimanju sreće, dok u trećem dijelu autor promišlja o jobovskoj sreći. U četvrtom poglavlju sreća se promatra kroz prizmu blaženstava, a peto poglavlje progovara o sreći prijateljstva. Na kraju svakog promišljanja donesen je i kratak osvrt, koji sažima ono što se moglo izvući kao pouku u tom izlaganju.

Prvi dio knjige posvećen je govoru o sreći kod antičkih filozofa, čija filozofija nije bila samo teorijska znanost nego način i stil života. Tako u govoru o sreći Platon stavlja naglasak na ozračje, odnosno stanje u kojemu se događa sreća. To stanje Platon opisuje pojmom *mania* koje možemo prevesti kao ludilo, oduzetost, nepripadanje sebi, biti izvan sebe, biti zahvaćen nečim što nas nadilazi. No, ovo nepripadanje sebi ne znači čovjekovo napuštanje razuma

ili okretanje protiv razuma, jer razumska djelatnost i krepostan život pripadaju čovjeku kao takvu. U maniji se događa, kako autor navodi, jedno entuzijastično stanje. Grčki pojam *en-thousiazon* znači *biti u Bogu*. Do Boga se ne može doći bez prethodnog napuštanja samoga sebe (možda nam ovdje postaje jasnije i smislenije što znači evanđeoski govor o umiranju sebi), bez manije koja odvodi razum onkraj sebe samoga, bez „ludila“, jer i sama vjera je nešto što zahtijeva skok, lom, uzburkanost, tamu, podrazumijeva fragilnost, nikako se ne radi o mirnoj egzistenciji i o „talasanju“ koje se odnosi na promatranje Boga kao objekta koji postoji uz druge objekte. Dakle, za Platona sreća se sastoji u maniji, koja mijenja čovjeka. Takva manija nalazi svoj povod u ljubavi koja čovjeku pruža ozračje za življenje sreće.

Promišljanje o sreći Aristotel donosi u *Nikomahovoj etici* i to čini mnogo jasnije i sustavnije negoli Platon. Ono što Aristotela razlikuje od Platona u poimanju sreće je činjenica da Aristotel uvjet sreće pronalazi u krepostnom životu jer su kreposti one koje usmjeruju čovjekove djelatnosti prema krajnjoj svrsi koja se želi zbog nje same i sve su joj druge svrhe podređene. Prema Aristotelu krepostan čovjek odlikuje se hrabrošću, umjerenošću, darežljivošću, stidljivošću, veliko-dušnošću, razboritošću, njegova-

njem prijateljstva. Aristotel ide i korak dalje tvrdeći da krepostan život nije svrha čovjekova života, pa time ni sreća. Jedino što čovjeka može ispuniti je misaono motrenje, odnosno *theoriké*, koje je cilj ali i polazište svih ljudskih djelatnosti. Ovo implicira, kako I. Raguž i navodi, da se sreća ne događa iznenada, nego zahtijeva napor i rad na sebi, sve do samonadilaženja. Aristotel dolazi do zaključka da sreću može dati samo Bog, ona je dar od Boga, ovo će poslije postati vrlo bitno polazište u kršćanskom promišljanju o sreći, prema kojemu je sreća milost i dar.

U stoičkom poimanju sreće možemo pronaći neke dodirne točke s kršćanskim shvaćanjem sreće. Naime, stoici drže da se stvarna sreća krije u čovjekovoj nutrini. Ništa izvanjsko ne može je pomutiti, prema svemu izvanjskom pristupa se sa zadržkom i provjeravanjem jer stoik zna da u tome nije istinska sreća. Stoička sreća je sreća unutarnje slobode naspram svega, sreća je za njih u nutarnjoj odluci da se živi sretno; onaj koji bude tražio sreću u izvanjskome, u ljudima i okolnostima, nikada neće biti sretan, kako nam apostrofira autor ove knjige. S kršćanske točke gledišta, stoičko shvaćanje sreće je problematično zbog ideje da je već u ovome životu moguće postići potpunu sreću i da se tu sreću može postići vlastitim naporima.

Stoičko poimanje sreće izruguje se upravo današnjem komercijaliziranom postmodernističkom shvaćanju sreće koje sreću pronalazi u proizvodima i stvarima manjim od čovjeka i koje su kao takve ovisne o čovjeku. Bogatstvo, slava, moć, utjecaj nisu veći od čovjeka i u njima nema sreće. Trebamo tražiti sreću u onome što nas nadilazi, a ne u onome što nam je podređeno i što služi našem životu.

Epikurejsko poimanje sreće zacijelo će probuditi zanimanje kod čitatelja ove knjige. Epikurejci promatraju sreću u kontekstu čovjekova tijela i njegovih užitaka. No, nije sve tako crno-bijelo! Epikur govori o nestalnim željama koje u čovjeku stvaraju nepisiv osjećaj zadovoljstva, koji kasnije produbljuje čovjekovu patnju jer te želje nisu ovisne o nama i zbog toga stvaraju u nama veliki nemir; radi se o naravnim i nenužnim željama među koje spadaju spolnost i žudnja za ljepotom. Epikur je uvjeren kako spolnost i ljubav ne mogu usrećiti čovjeka jer u njima čovjek postaje ovisan o drugima koji su smrtni i prolazni, a o njima pak ne može ovisiti naša sreća, ona se sastoji u onome što nadilazi ljubav, a to je Božja ljubav. Postoje također i nenaravne i nenužne želje koje se uglavnom odnose na razne neograničenosti i neumjerenosti. Dakle, sreća bi se sastojala u ograničavanju neurednih želja, odnosno

u potrebi askeze te u prirodnom načinu življenja onih želja koje Epikur naziva katastrofama, mirnima i stabilnima, a to su one želje koje nam je priroda dala i koje su kao takve lako dostupne svim ljudima. Istinska sreća sastoji se u odbacivanju užitaka, a počelo svih užitaka prema Epikuru je užitak trbuha koji vodi sve do nemira duha, što se očituje u traganju za častima, moćima, vlasti i slavom. U svemu tomu čovjek je nesretan, a sreću mu donosi upravo umjerenost u jelu i piću.

Promišljanja o sreći antičke filozofije autor završava doprinosom cinika. Oslanjajući se na analizu francuskog filozofa M. Foucaulta o ciničkom načinu življenja, naš autor zaključuje kako se sreća kod cinika sastoji u promjeni vlastitoga života, u drukčijem životu, u obratu, obraćenju mišljenja i djelovanja, a to se ne događa bez patnje koja proizlazi iz njihova slobodnog i hrabrog svjedočenja istine.

Zacijelo smo mnogo puta i u raznim prigodama slušali o filozofiji I. Kanta, no uvjeren sam da smo rijetko slušali o Kantovu filozofiranju o sreći. Raguževa knjiga daje nam upravo tu prigodu. Promišljanja o sreći ovog njemačkog filozofa temelje se na moralnosti, radi se o sreći koja je u skladu s čovjekovim dostojanstvom kao moralnim bićem (*Glückseligkeit* za razliku od *Glück*, tj. sreće koja ovisi o okolnostima, a ne o čovje-

ku). Ipak, sreća nadilazi čovjekove sile, pa tako jedino što čovjeku preostaje jest moralnost. Kantov pristup promišljanju o sreći je odveć protestantski, koji vidi sreću kao *sola gratia*, budući da čovjek tu sreću ne može postići vlastitim naporima, nego je ona potpuna milost koju daje Bog, a čovjeku ostaje da se učini dostojnim sreće i da se nada u Božji dar sreće.

Prema drugom njemačkom filozofu A. Schopenhaueru bit sreće se sastoji u izbjegavanju boli, a ne u traženju užitaka. Sretan čovjek je onaj koji zna umiriti svoje egoistične želje, utišati svoju volju i uživati u kontemplaciji, koja pomaže u lišavanju vlastitih egoizama. Za razliku od A. Schopenhauera, F. Nietzsche potragu za srećom smješta upravo u obzorje svijeta i svjetskoga, ona je ostvariva već sada. Prema promišljanjima ovog njemačkog filozofa mogli bismo reći kako se sreća sastoji u njegovanju unutarnjeg života, odnosno što više zapaštamo sebe i tražimo sebe u drugima, time više uništavamo sebe ili unesrećujemo svoje sebstvo, kako autor zaključuje. U konačnici, za sreću kako je poima F. Nietzsche potreban je nadčovjek (*Übermensch*), tj. neka vrsta čovjeka koja je onkraj čovjeka, a to nije Bog.

U novije vrijeme sreća se promatra pod vidom umijeća življenja ili kako to M. Foucault naziva estetskom egzistencijom u kojoj svaki pojedinac treba sam

postaviti vlastita pravila za umijeće življenja. I. Raguž nam u nastavku prvoga dijela svoje knjige donosi niz novijih filozofskih pokušaja o promišljanju sreće među kojima treba istaknuti spomenu tu refleksiju M. Foucaulta te njemačkih filozofa H. Kramera i W. Schmida.

Drugi dio knjige autor je posvetio dvojici teoloških klasika i njihovu promišljanju o sreći: sv. Augustinu i sv. Tomi. Augustin se protivi ideji sreće koja bi se mogla ostvariti u ovome svijetu kako su mislili stanoviti antički filozofi. Za njega pak sreća ovisi o čovjekovoj želji i o objektu želje koji ne može biti privremen i prolazan, nego naprotiv stalan i vječan, u konačnici sam Bog. Kršćansko poimanje sreće kod biskupa iz Hipona dolazi do izražaja u napetosti pronalaženja i traganja za Bogom. Dakle, kršćani nisu nesretni, nego su *ne još sretni (nondum beati)*, budući da će potpuno biti sretni u vječnom gledanju Boga. Augustin jasno naglašava kako je na zemlji sreća nemoguća, unatoč moralnom i kreposnom životu, dapače ovozemaljska sreća može katkada samo sprečavati vjernika da postane sretan u Bogu.

U promišljanjima o sreći kod Tome Akvinskog važno mjesto zauzima poimanje Boga kao konačne svrhe kojoj teže sve ljudske djelatnosti. Na tragu toga promišljanja sreća se sastoji u spoznaji i ljubavi prema Bogu. Autor ove

knjige vrlo pronicljivo pronalazi dodirne točke u promišljanjima sv. Tome i F. Nietzschea. Moguće ih je sažeti u tvrdnju da za ljudsku sreću nije dovoljno ljudsko, nego je potrebno samonadilaženje ljudskoga u božanskome, a opet da to isto ljudsko ostane sačuvano u božanskome. Središte Tomina promišljanja o sreći leži u njegovu nauku da se u ovome životu može postići jedino ograničena i nesavršena sreća. Prava sreća je jedino u Bogu, odnosno u motrenju Boga. Dakle motrenje odnosno *contemplatio* je najizvrsniji način ostvarenja sreće u ovome životu jer se kroz motrenje sav čovjek posvećuje primanju Boga.

Treće poglavlje svoje knjige I. Raguž započinje propitkivanjem koje čovjeka ne ostavlja ravnodušnim: Kako razumjeti sreću naočigled nesreće i patnje? Za odgovor na ovo pitanje autor nam nudi sliku starozavjetnog Joba onako kako su je vidjeli istaknuti kršćanski teolozi i stanoviti moderni mislioci. Već smo vidjeli kod prethodno spomenutih autora kako je u ovome životu nemoguće postići sreću bez patnje. To nam pokazuje i jobovska sreća koja prolazi kroz mnogobrojne muke i prepreke. U svojem iscrpnom tumačenju jobovske sreće kroz 32 knjige Grgur Veliki ističe da knjigu o Jobu može razumjeti samo onaj tko i sam pati. Grgur Veliki progovara o značenju knjige o Jobu s alegorijske i mistične

točke gledišta. Pitanje jobovske patnje kod Grgura Velikoga nije teodicejsko pitanje, nego ga on promatra pod prizmom čovjekove sreće navodeći kako samo svet i pravedan čovjek može pozitivno promatrati patnju. U patnji se razotkriva gdje je čovjek položio svoju istinsku sreću i na koji način je traži. Iznimno je zanimljiva i analiza kreposti Grgura Velikoga koju I. Raguž sažima pokazujući kako se opasnost udaljevanja od Boga krije i u samim krepostima ako se prema njima odnosimo na pogrešan način. Čini nam se također od iznimne važnosti i tumačenje jobovske patnje koju Grgur Veliki vidi kao objavu Božje milosrdne moći, koja Joba dovodi još bliže Bogu jer, kako ističe autor ove knjige, čini se da tek u patnji Job počinje krajnje komunicirati s Bogom, u patnji mu Bog postaje sugovornikom. Slijedom toga postaje jasno koliko nas je svojom patnjom na križu Krist uputio na istinsku sreću, a to je sreća u Bogu.

Želimo ovdje istaknuti i jednu misao koju I. Raguž donosi u osvrtu na Augustinovo poimanje jobovske sreće kako ne bismo ostali nedorečeni. Naime, ne bismo htjeli da se dobije krivi dojam kako je nesreća nužna za sreću; nesreća nije nužna za sreću kao takvu, tvrdi autor, ali sreća u ovome svijetu nije moguća bez nesreće, što nam zorno pokazuje Jobov primjer, kao i uvjerenje

gore spomenutih mislilaca. Interpretacija Joba koju donosi Toma Akvinski jedna je od posljednjih velikih teoloških interpretacija te knjige kroz koju Toma promišlja vjeru u Božju providnost pitajući se kako razumjeti Božju providnost s obzirom na patnju pravdnika. Za Tomu Job je čovjek koji proživljava egzistencijalnu krizu vjere u Božju providnost. U toj krizi Job shvaća i prihvaća da patnja uči većoj nadi koja se sastoji u većoj žudnji za Bogom.

Svoja razmišljanja o Jobu donijeli su i neki suvremeni mislioci koje autor navodi u svojem djelu. Tako npr. I. Kant drži kako Job predstavlja onu osobu kojoj nije stalo do teorijskog dokazivanja Božje opstojnosti, nego za razliku od svojih prijatelja govori iz srca i onako kako misli. Za S. Kierkegarda Job je uzor vjere koji svoju vjeru dokazuje ne u mirnom i nestrastvenom življenju, ne uhodano i uštogljeno, nego kroz patnju. Job se u svojoj egzistenciji susreće s Bogom koji ga nadilazi, koji se ne može strpati u nekakve forme koje nam odgovaraju. Autor nam donosi Kierkegaardovo tumačenje Jobove situacije koju ne mogu prihvatiti ni razumjeti lakovjerni, sebični, prkosni i mekušci. U konačnici, jobovska sreća se sastoji u tome da nikada, pa ni u patnji ne odustajemo od Boga. K. Jaspers tako govori o jobovskoj sreći koja se sastoji u pogođenosti Božjim „Ti“. Zanimljiva su i tumačenja

o jobovskoj sreći koja donosi protestantski teolog K. Barth, a koja bi se mogla sažeti u jobovsku patnju koja je teološka patnja, ona je patnja znanja i neznanja Boga. Job zna da se njegova patnja tiče i Boga („Bog dao Bog uzeo“), ali ga ne razumije i ne spoznaje. Francuski teolog J. Daniélou promatra Jobovu sreću kao „radikalno ontološko siromaštvo“ otvoreno za sreću koja dolazi jedino od Boga.

Četvrti dio svojih promišljanja o sreći I. Raguž je posvetio evanđeoskom govoru o blaženstvima. Autor promatra blaženstva pod vidom „nedostatnosti dirnute puninom“. Radi se naime o tome da blaženstva, analizirajući ih ne egzegetski, nego sustavno-teološki, upućuju na nešto što nedostaje. Autor naglašava da je upravo to „nedostatno“ ono što nas čini sretnima i blaženima. Ne čini čovjeka sretnim svaka nedostatnost, radi se o nedostatnostima za koje se treba odlučiti, koje od nas zahtijevaju obraćenje kako bismo došli do Boga. Sreća blaženstva je „sreća klanjanja“ (T. de Chardin) u kojoj se radi o nadilaženju samoga sebe i spremnosti na uranjanje i gubljenje samoga sebe u onomu koji nas nadilazi. Nedostatnosti usrećuju čovjeka jer ga stavljaju u odnos s Onim koji jedini može dati sreću, a to je Bog, zbog toga I. Raguž te nedostatnosti označava kao „nedostatnosti koje su dirnute puninom“.

Posljednje poglavlje ove knji-

ge posvećeno je sreći prijateljstva. Čini nam se da bi ovo mogla biti vrlo zanimljiva zasebna tema unatoč povezanosti sreće i prijateljstva te da bi je trebalo iscrpnije obraditi. Vjerujemo da to možemo i očekivati od autora ove knjige, a do tada, uz ovo razmišljanje o sreći prijateljstva koje se oslanja na misli Tome Akvinskoga, bit će nam zanimljiv i autorov prikaz teologije prijateljstva Aelreda iz Rievaulxa objavljen 2008. u Službi Božjoj.

Iznimno smo radosni što nam autor onkraj svih „jarana, lega, raje“ i provizornih prijateljstava donosi zrelo teološko promišljanje o prijateljstvu. Današnje vrijeme je među mnogim „olovima“ obilježeno i teretom površnih prijateljstava u kojima je isključena svaka želja za priopćavanjem (*communicatio*), tako da postoje osobe koje žele biti prijatelji, a da pri tome drugome ne žele priopćiti ni najbanalnije stvari, a kamoli ono što čovjeka ispunjava, pri čemu se još čude zašto je uopće potrebno takvo priopćavanje; dodajmo tome još pogubniju vrstu prijatelja, a to su oni „prijatelji“ koji sve znaju o drugima te svome „prijatelju“ priopćuju sve o drugima, dok u isto vrijeme ostaju potpuno zatvoreni jedan za drugoga. Prema Tomi Akvinskome, istinsko zajedništvo u prijateljstvu počiva na jedinstvu volja iz kojega proizlazi i jedinstvo mišljenja ako ljubav

transformira u jedno i ljubljeno-ga i onoga koji ljubi. U tom smislu interesi ljubljene osobe postaju moji interesi, a moji njezini; moja vizija je njezina, a njezina moja; njezin uspjeh je moj, a moj njezin, dakle, sve svoje priopćavam drugoj osobi i ona meni. Ovakvo priopćavanje je dokaz ljubavi koja je nužna za prijateljstvo. U Isusu Kristu Bog postaje prijatelj ljudima, „opći-komunicira“ s čovjekom, objavljuje mu se i daje mu uvid u sebe. Isus govori svojim učenicima: „Vas sam nazvao prijateljima, jer vam priopćih sve što sam čuo od Oca svoga“ (Iv 15,15). Prijateljstvo je uvijek ljubav prema konkretnoj osobi. Tamo gdje su ljudi egoisti i gdje nisu spremni na priopćavanje, tu ne može biti prijateljstva. Možda su upravo ova čovjekova obilježja razlog zašto imamo sve manje iskrenih prijateljstava, a sve više površnih i lažnih prijateljstava s velikim i jednako lažnim osmijesima.

Prema autorovoj analizi prijateljstva kod Tome Akvinskoga, biva očito da je nemoguće imati više od jednoga prijatelja, odnosno moguće je imati samo „jednog jedinog najboljeg prijatelja“, jer se samo s jednim prijateljem može biti jedna duša u dva tijela. Onaj tko kaže da ima puno prijatelja, taj zapravo uopće nema prijatelja ili se duhovno prostituira sa svima pri čemu ostaje sam ili se nikome ne priopćuje do kraja, pa opet ostaje sam. Autor podcrtava

kako je istinsko prijateljstvo toliko intenzivno da se jednostavno ne može imati više od jednog najboljeg prijatelja. To što netko ima jednog jedinog najboljeg prijatelja, ne znači da ne može imati više „istinskih prijatelja“, odnosno onih kojima se želi dobro bez ikakve koristi ili interesa i u čijem rastu i uspjehu se uživa. Bît prijateljstva je u tome da prijatelji čine dobro jedan drugome, njihova radost proizlazi iz kreposnog života, dijele jedan drugome tu radost i zajedno rastu u toj radosti; na taj način jedan drugome pružaju „duhovnu pomoć“, odnosno, lišeni svakoga egoizma uzajamno se usmjeravaju prema Bogu – to je jedina uloga prijateljstva iz kojega proizlaze sva druga dobra. Vjerojatno nam je lako prihvatiti da imamo više istinskih prijatelja, no pitamo se kako pronaći onoga jednoga najboljega prijatelja ili kako će on mene pronaći. Autor nam odgovara da je takvo prijateljstvo plod slobodne odluke i milosti. Nema istinskoga prijateljstva tamo gdje se osoba nije lišila vlastitoga egoizma i gdje nije otvorena za život bez interesa. No, i uz to potrebna je milost da susretnemo osobu s kojom ćemo moći biti jedna duša u dva tijela, kako opetuje autor, koja će nam biti jedini najbolji prijatelj. Dakle, to više ne ovisi o nama. Mnogi nikada nisu dobili takvo prijateljstvo ili su ipak doživjeli tu milost, ali je nisu prepoznali pa su je odbacili.

Zaključak ovog poučnog i

nadasve potrebnog promišljanja završava pitanjem: Jesmo li onda osuđeni na nesreću bez prijateljstva u ovome svijetu i ima li takav život smisla? Odgovor je duboko kristološki: svatko i u svakome trenutku može imati istinskog prijatelja, a to je Isus Krist. U njemu se Bog objavio ljudima kao prijatelji-ma. Drugi vatikanski koncil tumači Božju objavu ljudima pod vidom prijateljstva (DV 2). Prijateljstvo s Isusom donosi nam božansku sreću, o tom prijateljstvu ovisi naša sreća i sreća prijateljstva, uvjeren je autor.

Nadamo se kako će promišljanja donesena u ovoj knjizi pripomoći čitateljima u njihovu traganju za istinskom srećom i promišljanju sreće pod malo drukčijim vidom od onoga kojim nas danas zaglušuju mediji. Upravo u tome i vidimo vrijednost ovoga djela koje se sastoji prije svega u ponovnom rasvjetljavanju kršćanskog, teološkog i filozofskog poimanja sreće, sreće kao kreposti, a ne kao posljedice hedonizma ili stanovitog komercijalizma. Za pohvalu je i autorov stil pisanja i isticanje pojedinih dijelova koji su popraćeni tekstovima na latinskom jeziku, što omogućava lakoću čitanja, a jasna podjela knjige u pet dijelova s pripadajućim naslovima i podnaslovima doprinosi njezinoj preglednosti.

Vjerujemo da će ova knjiga biti poticajna i da će kod čitatelja izmamiti pokoji sretan filozofsko-

teološki uzdah te kako će poslužiti kao predložak koji će pomoći u ozbiljnom traganju za srećom i promišljanju o njoj. Na Papinskom sveučilištu Gregoriana u akademskoj godini 2013./2014. bio je ponuđen seminar koji je promišljao prijateljstvo kao teološku kategoriju koje doprinosi shvaćanju teologije kao discipline koja je u odnosu. Sreća je isto tako nužno relacijska, izmiče svakome egoizmu i zatvorenosti, kako je ustvrđeno. Nadamo se kako će se uz ovaj primjer i ovu knjigu možda pobuditi potreba za istim ili sličnim promišljanjima i na našim fakultetima. Ne smijemo dopustiti da se pitanje sreće unutar teologije i filozofije ostavi po strani kao da ona nema ništa zajedničko s tim disciplinama. Naprotiv, primjeri sv. Augustina i sv. Tome, kao i drugih teologa i filozofa koji su bili autorov *Vergilije* kroz refleksije o sreći u ovoj knjizi, obvezuju nas da promišljanjima o sreći dadnemo jednu produbljeniju i duhovniju dimenziju i u našim filozofsko-teološkim poimanjima, a ne da poimanje sreće ostavimo na milost i nemilost svakodnevnim i površnim tumačenjima samozvanih stručnjaka koji nam nude nebrojena rješenja kako biti sretan, a sve u svrhu promicanja hedonizma i komercijalizacije, što u konačnici vodi pretvaranju ljudi u objekte koje je moguće kontrolirati.

Hrvoje Kalem